

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ТА ЙОГО МІСТИКО-МЕТАФІЗИЧНЕ САМОПІЗНАННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДУХОВНОЇ ІСТОРІЇ

Інтерв'ю з паном Роландом Пічем, доктором теології і філософії, ординарним професором філософії Українського Вільного Університету в Мюнхені, професором з навантаженням Університету Людвіга-Максиміліана в Мюнхені, про діяльність та значення українського філософа Григорія Сковороди для європейської духовної історії.

- Пане Професоре, 22 листопада відбудеться 298 річниця від дня народження українського філософа, богослова, поета, педагога, Григорія Сковороди. Ви багато досліджували його твори, діалоги, трактати. Що Вас приваблює у постаті українського мандрівного філософа Г. Сковороди?

- У філософії Сковороди богопізнання є видним пунктом самопізнання. У стародавніх єгиптян, євреїв, греків та і в традиціях інших народів, які спираються на вічну божественну мудрість і прадавню теологію, Сковорода знаходить потребу у самопізнанні і визначає Фалеса Мілетського як автора слів, що з давнини сприймалися як гідні глибокої пошани:

„ΓΝΩΘΙ ΣΕΑΥΤΟΝ. NOSCE TE IPSUM.
УЗНАЙ СЕБЕ САМАГО“ [ПАЗТ 2010: 646].

Далі Сковорода згадує Плутарха і його посилення на напис “Пізнай себе самого” на храмі Аполлона в Дельфах і наводить багато біблійних висловлювань стосовно самопізнання. Стає зрозумілим, що філософія Сковороди завдяки своєму вченню про містико-метафізичне самопізнання як богопізнання фактично вписується в контекст європейського розвитку думки. Це є на мою думку найпривабливіша риса українського мандрівного філософа.

- Яким чином відбувається формування духовної історії Європи на початку 18 ст. і яку роль зіграв Сковорода у поновленні містико-метафізичного способу мислення?

ПРОДОВЖЕ
НА СТОР

- Починаючи з витоків філософської думки у Греції в 6-му столітті, і в Україні з 17 століття та у Західній Європі з 18 століття духовна історія Європи відбувається на тлі різноманітних зламів, що визначалася передусім протистоянням бароко й просвітництва, а також просвітництва й романтизму, простіше кажучи, розбіжностями між раціоналістичним і містико-метафізичним способами мислення. Бувши в осередді цих розламів, Григорій Сковорода чинив спротив однобокому раціоналізму просвітництва й завдяки поверненню до витоків містико-метафізичного способу мислення і до Біблії відновив їхні відпочаткові мисле-образи й символи, що з особливою виразністю представлено у його вченні про містико-метафізичне самопізнання як богопізнання. Завдяки цьому Сковорода постає у контексті з іншими європейськими філософами, які в різний спосіб також чинили опір антиметафізичному спрощенню, примітивізації мислення. Самопізнання як богопізнання спостерігається вже в Платона й Плотіна, згодом у Климента Александрійського, Григорія Назіанзіна, Григорія Ніського, Августина, Скота Еріугени, Бернарда Клервоського, Томи Аквінського, Лютера, Кальвіна, Йогана Георга Гамана, Франца фон Баадера й інших.

- Що вважає Г. Сковорода найважливішою метою життя людини і який шлях надає український мислитель для її досягнення?

- Для Сковороди філософія або любов до мудрості (любомудріє) становить найважливішу мету людини, і ця мета вважається досяжною завдяки тому, що філософія дбає про те, щоб людському духові *“дати життя, благородство серцю, світлоту мислям, яко главъ всего. Когда дух в челоуѣкъ весел, мысли спокойны,*

серце мирно, то все свѣтло, щасливо, блаженно”. У цьому сенсі філософія для Сковороди засадничо є цілісною формою життя, подібно до того, як вона розумілася філософами античності. Шлях до філософії як любові до мудрості Сковорода описує як шлях самопізнання, який веде до найглибшого центру людини, до її духу і серця.

- *„Міт про Наркіса” («Міф про Нарциса»)* Сковороди є глибоким філософським твором, саме вченням про самопізнання, яке потребує розуміння символіки його мовлення. *Познайте нас будь-ласка зі способом мислення українського філософа.*

- Насправді, перш, ніж докладно розкрити Сковородинівське витлумачення міфу про Наркіса в контексті його вчення про самопізнання, слід коротко схарактеризувати метод його інтерпретації і пов'язаний з ним його спосіб мислення. Цей спосіб мислення за словами Дмитра Чижевського, полягає передусім у *“поверненні від поняттєвого до образного значення слів”*. Але при цьому поверненні до праобразів не лише поняття пояснювалися символічною образною мовою, але і весь світ разом з усіма його явищами розглядався й інтерпретувався у символічний спосіб.

- *Яке значення мають символи? Поясніть будь-ласка, як їх правильно розуміти.*

- Символи по суті слугують для того, щоб виразити істини, які лежать поза межами дискурсивного мислення і не надаються до вираження з допомогою звичайної мови. Грецьке слово символ походить від дієслова *συμβάλλειν* відповідно *συμβάλλεσθαι*, що означає змішувати, складати в одну кучу, з'єднувати, збирати, зіставляти, узгоджувати; і ці дієслівні форми вказують на акт об'єднання і пізнання, який виникає *„раптово як вогонь, що спалахує від потрапляння іскри”*. У подібний спосіб здійснюється також перехід від видимого й чуттєвого до невидимого й духовного. Через це чуттєвий символ по праву можна представляти як чуттєвий образ. Це докорінно відрізняється від абстрагування, здійснюваного логічною поняттєвою мовою. Символи є радше елементами якоїсь багатозначної і динамічної образної мови, ядро, сутність якої має відношення або сягає певної відпочаткової метафізичної сфери. Тому лише символи можуть поєднувати найрізноманітніші елементи в єдину цілісність; але при цьому вони завжди містять у собі багато значень. Відповідно до часто цитованої тези великого Базельця дослідника давнини Йогана Якоба Бахофена (1815 – 1887), згідно з якою *“міт є екзегезою (тлумаченням) символу”*, значення символу можна насправді відстежити з допомогою міфів, якщо міфи мають відношення до відповідних їм символів, проте можливим є і зворотній випадок.

- Якщо за допомогою міфів можна відстежити значення символів, які мають єдине коріння, тоді міфи різних часів передають ту саму істину. Яке визначення дає Сковорода поняттю «істина»?

- Істина міфу оприлюднюється як Бог або як божественне. Бог таким чином є осередком міфу, а міф – оприлюднення божественного, тобто теофанією, у якій з'являється і звучить ім'я Бога. Міти вказують на цей шлях до оприлюднення, що виявляється у культових діях і обрядах, а передусім у слові. У цьому сенсі міти для просвітницького раціоналістичного мислення залишаються неприступними і незрозумілими. Просвітникам свого часу, котрі вчили, що символи й байки ведуть до марновірства й поклоніння ідолам, протистояв Сковорода, коли він у своїх творах послуговувався мовою, з допомогою якою здійснював поворот до образного значення слів. Але при цьому поверненні до праобразів не лише поняття пояснюються символічною образною мовою, а весь світ разом з усіма його явищами розглядається і витлумачується символічно. Філософ стверджує: *«ИСТИНА остроуму их Взору не здали болванъла, так, как подлым Умам, но ясно, как в Зерцаль, представлялась, а они, увидев живого Ея Образ, уподобили оную различным тлннным Фигурам.»* Істина таким чином прихована за покровом символів, байок і легенд, тому майже у всіх його творах в узагальненому вигляді присутні біблійні вислови.

- Чому саме Біблія для Сковороди має вирішальне значення для процесу самопізнання?

- Біблія у пізнавальному процесі має для Сковороди вирішальне значення, тому що у символічному світі Біблії відображається весь світ, *«как Солнечный Блеск по верху вод, а воды сверх голубаго Озера, и как пестрые цветы, высыпаемые по шелковом полю в хитротканых Камках, так по лицу в Библіи сплетеннаго множества тварей безчисленных, как Манна и Снъг, восвое время являет прекрасное свое Вьчности Око Истина»*. На основі цих відображень у Біблії потрібно розрізнати два їх види, а саме зовнішню форму і надчуттєвий зміст. Відповідно до цього символічний світ або Біблія є мостом і шляхом «на Гору Познання Божія», що здійснюється у найпотаємніших глибинах самопізнання.

- Як тлумачить Г. Сковорода шлях до пізнання у своєму творі про Нарциса?

- Діалектика смерті й життя, темряви й світла лежить в основі самопізнання, яке веде до богопізнання. Цю діалектику Сковорода розгортає у різноманітний спосіб. У своєму першому творі «Наркисс. Разглагол о том: Узнай Себе», що його Григорій Сковорода впродовж 1769 – 1771 рр. написав у формі діалогу, 1780 р. переробив і у 1793 – 1794 рр. додав пролог. Він пояснив і докладно розтлумачив шлях до самопізнання і до богопізнання. «Міт про

Наркиса» він інтерпретує у типологічний спосіб, залучаючи Біблію та інші окремі античні, патристичні й герменевтичні елементи. Згідно з мітом, відповідно до того, як Овідій описує його в своїх «Метаморфозах», Наркис – це юнак, який, споглядаючи у джерельній воді своє відображення, закохується у нього. Цей образ є для Сковороди якоюсь давньою притчею з єгипетської теології, її він явно відносить до первісної теології (Предревная Богословія) в історії людства. Вирішальне значення окрім того має перший крок до перетлумачення міфу про Нарциса в сенсі глибшого самопізнання, яке Сковорода приблизно виразив одним коротким реченням: *«Наркисов Образ благовѣстит сіе: «Узнай себе!»*

- Як Ви казали, Сковорода інтерпретує «Міт про Наркиса» на основі Біблії. У такому разі, яку паралель можна провести між Христом і Наркисом?

- Христос закликає: «Вернися додому». Під домом тут розуміється внутрішня сутність людини, в якій можна знайти джерело радості. Ця всепереможна любов до осередку своєї самоти прориває усі зовнішні оболонки. Любов Нарциса залишається, як уже зазначалося, не на поверхні води, що її відображає, а проникає аж до першопочатку й першоджерела. На питання про те, що він побачив у цих водах, і чи хтось йому у них з'явився, Наркис відповідає: *«На водах моих восплыло Елиссейское Жельзо»*. Тут Сковорода вказує на чудо, здійснене пророком Єлисеєм, який зробив так, що занурена у воду сокира знову спливла на поверхню. Крім того, у своїй відповіді Наркис пов'язує це чудо з образом, що він побачив його на своєму тлінному тілі. Цей образ був не рукотворним, а «був відблиском його слави». Цим відблиском, однак, був Христос. Переображення відбувається з єгипетського Наркиса до Наркиса єврейського, Давида, і зрештою до справжнього Наркиса, до Христа. Сковорода цитує низку місць з Послань апостола Павла, що пояснюють це останнє і найвище переображення: *«Мыр мнѣ срасяся, и аз Мыру»*. *«Не живу аз, но живет во мнѣ Христос»*. *«Дондеже преобразит Тѣло Смирения нашего...»*. *«Желаю разрѣшиться»*. *«Мнѣ бо жити, Христос, а умрѣти, Приобрѣтеніе»*. Ці місця, які свідчать про наявність ідей християнської містики у Посланнях апостола Павла, означають для Сковороди те, що в людині стара людина, її дотеперішнє життя і її Я померло, як Христос на хресті, і що в ній живе Христос, нова божественна людина.

Пане Професоре, дуже дякую за інтерв'ю. Як бачимо, Г. Сковорода посідає визначне місце серед великих мислителів європейської духовної культури і через століття вказує нам на найважливішу ціль людини – знайти себе, свій внутрішній спокій та щастя за допомогою справжньої філософії, розуміння поняття істини.

ГАННА АНТАЛ

№ 3 (151) / 2020

ЛИПЕНЬ–ВЕРЕСЕНЬ

ЧАСОПИС ТОВАРИСТВА
УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В УГОРЩИНІ

ГРОМАДА

№ 3 (151) / 2020

JÚLIUS–SZEPTEMBER

A MAGYARORSZÁGI UKRÁN
KULTURÁLIS EGYESÜLET LAPJA

ЛІТОПИС УГОРСЬКОГО УКРАЇНСТВА

Літні молодіжні табори	2
Івана Купала – одне з улюблених свят угорських українців	3
Символ єднання України та Угорщини	4
Український Спас у Мішкольці	5
10 мільйонів благодійності	5
День прапора та незалежності України	6
Зустріч у мерії Будапешта	7
Родинне свято відкриття навчального року в українських школах Угорщини	8-9
Новини Ніредьгази	10-12
У Будапешті пройшла презентація книжки Василя Плоськіна	13-15
АКТУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю	
Василь ПЛОСКІНА: «Я лише намагаюся зафіксувати прояви людської вдачі»	16-20
Григорій Сковорода та його містико-метафізичне самопізнання	21-23

ПОСТАТІ

Князь Володимир. Хронологія правління	24-25
З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ	
Зовнішня політика козацьких гетьманів в умовах розколу України	26-29
УКРАЇНОЗНАВСТВО	
Обличчя Української революції	30-33
Бібліотека іноземної літератури в Будапешті	34-35
ІСТОРІЯ	
Козацький чуб. Історія символу	36-37
29 років Незалежності	38-39
МИСТЕЦТВО	
Софія Яблонська	40-43
Архип Іванович Куїнджи	44-47
РЕЦЕПТИ УКРАЇНСЬКОЇ КУХНІ	48

ВИДАВЕЦЬ: Товариство Української Культури в Угорщині
ГОЛОВА: Ярослава Хортяні
ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР: Василь Плоськіна
ДИЗАЙН ТА ВЕРСТКА: Алекс Вашш
АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: 1065 Budapest, Hajós u. 1
Тел./факс: (36-1) 216-59-34. E-mail: hromada.ukran@gmail.com

При передруці посилатися на «Громаду»

KIADÓ: Magyarországi Ukrán Kulturális Egyesület
ELNÖK: Hartyányi Jaroslava
FŐSZERKESZTŐ: Ploszkina Vaszył
TÖRDELŐSZERKESZTŐ: Vass Alex
NYOMDAI ELŐÁLLÍTÁS: Croatica Nonprofit Kft.
FELELŐS VEZETŐ: Horváth Csaba ügyvezető igazgató
www.croatia.hu

СПІВПРАЦІВНИКИ: Наталія Драгоманова-Бартаї, Надія Музичук, Марія Елек, Олег Турик, Ніколетта Олас-Хортяні, Марія Втерковська, Уляна Княгинецька, Лілія Грекса, Ліліана Грекса, Лілія Гембік.

WWW.HROMADA.HU

НОМЕР ВИДАНО НА КОШТИ МІНІСТЕРСТВА
ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ УГОРЩИНІ ЗА ПОСЕРЕДНИЦТВА ДОСУУ

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

E LAPSZÁMUNK MEGJELENÉSÉRE AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA ÉS UOÖ TÁMOGATÁSÁVAL KERÜLHETETT SOR.

ISSN 1416-1249